

Списание "Анамнеза" брой 15, 2012 г.

**За да разлиствате страниците,
посочете с мишката върху долния
десен ъгъл.**

**Можете или да ги обръщатете веднага,
чрез натискане, или да ги разгръщате
бавно, като истинска книга, държейки
натиснат бутона на мишката.**

Приятно четене!

[Свали в PDF](#)

Византийските наемници

ПОЗНАТИТЕ И НЕПОЗНАТИ ГРАНИЦИ
НА „НОВА АНГЛИЯ“ ПРЕЗ СРЕДНИТЕ ВЕКОВЕ

Георги Димов

Настоящата студия има за цел да разкрие историята на едно не толкова известно, но екзотично англосаксонско поселение на Изток. Тя съдържа преглед на научната литература, повечето познати на съвременната историография документи, извори, археологически паметници, факти и аргументи, свързани с английската миграция и локализирането на нейните граници. Представеното изследване, също така, не си поставя амбицията да ревизира и отхвърли всички наложени в науката хипотези, а по-скоро те да бъдат сравнени в тона на съвременния академичен дискурс. Надяваме се, в крайна сметка читателите да достигнат сами до приемането или отхвърлянето на някои от наложените стереотипи, а земите на нововъзникналата англосаксонска държава да се поставят в реалните им исторически граници.

През 1066 г., след битката при Хейстингс, норманите водени от херцог Гийом¹, завладели Англосаксонското кралство на остров Британия. След претърпяното поражение², известна част от покорените англосакси постепенно напуснали своите владения и се отправили към далечния Изток³. Обикновено тези английските изгнаници, под предводителството на своите *ърли*, поемали към богатия и славен *Миклагард* (Константинопол). Според „Църковната история“ на Ордрик Виталис⁴, англосаксите били добре приемани

1 Норманският херцог Гийом на Коледа 1066г., бил помазан в Уестминстър за английски крал. Сред новите си поданици станал известен като крал Уилям Завоевателя (1066-1087). **Chinball, M.** England and Normandy 1042-1137. New Cambridge Medieval History, Cambridge University Press, 2008, 191-217.

2 Пак там, 191-217.

3 **Vasilev, A.A.** The Opening Stages of the Anglo-Saxon Immigration to Byzantium in the Eleventh Century, Annales de l'Institut Kondakov, Senimarum Kondakovianum IX, Praga, 1937, 39-71; **Ciggaar, K.** L'Émigration Anglaise a Byzance après 1066: Un Nouveau Texte en Latin sur les Varangues à Constantinople. Revue des Études Byzantine, Paris, 1974, 301-42; **Ciggaar, K.** England and Byzantium on the Eve of the Norman Conquest. Anglo-Norman Studies V, Ipswich, Boydell Press, 1981, 78-96; **Ciggaar, K.** Western Travellers to Constantinople. The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations, Brill, 1996, 129-161.

4 **Orderic Vitalis**, *Historia ecclesiastica*, tr. **M. Chibnall**, IV, Oxford 1969, p. 202.

от изтънчените гърци, а техните подвизи срещу ромейските врагове впоследствие станали легендарни⁵. Те били познати на византийците най-вече като смели и способни войни, верни на императора и въоръжени с големи секири⁶. Обикновено ги наричали *varaggoi* (варяги) и ги зачислявали като наемници в столичната *тагма*, по-конкретно сред *етниките* в *етерията*.

След 70-те години на XI век, броят на англосаксите започнал постепенно да преобладава сред чужденците в императорската гвардия и бавно изместил варягоруските дружини. Така докато в списъците на *тагмата* от 1060 г.⁷, английските войни били включени заедно със скандинавските наемници в събирателното *варяги* – отделно от руси, сарацини и франки, то в *хрисовула* на император Никифор III Вотаниат⁸ от 1080г., те вече конкретно се разграничавали от другите народности с наименованието *ингилини*⁹.

5 **Shepard, J.** The English and Byzantium: A Study of Their Role in the Byzantine Army in the Later Eleventh Century. *Traditio: Studies in Ancient and Medieval History, Thought, and Religion* 29, New York, 1973, 53-92.

6 **Vasilev, A.A.** The Opening Stages of the Anglo -Saxon Immigration, 39-71; **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons Take Service with the Byzantine Emperor, *Anglo-Norman Studies: Proceedings of the First Battle Abbey Conference*, Ipswich, Boydell Press, 1978, 63-74.

7 Документът е хрисовул на император Константин X Дука (1059-1067).

8 Никифор III Вотаниат (1078-1081).

9 **Божилов, Ив.** Българите във Византийската империя. С., 1995, с. 111.

Въпреки множеството сведения за значителното присъствие на английски наемници в гвардията на византийския император, дълго време скандинавската историографска школа съвсем разбираемо отричаше ролята им в Ромейската империя¹⁰. При това учени като С. Блъндал изтъкваха единствено подвизите на Харалд Хардрада, Турир Хелсинг, Олаф Свети, Сигурд Кръстоносеца и други норвежки предводители, чийто геройства били възпети в сагите на Севера¹¹. Варягите обаче се отличили с решителната си намеса в битката край Берое през 1123 г.¹² В разразилото се сражение византийците напълно разгромили печенегите и

10 Споменът за англосаксонските наемници във Византийската империя бил съживен още в далечната 1937 г., в статия на **Александър Василиев**, но публикацията на руския византолог бе подложена на сериозна критика. По-късно обаче Крижни Сигаар и Джонатан Шепард окончателно реабилитираха ролята на англичаните във варяжката гвардия вж. **Vasilev, A. A.** The Opening Stages of the Anglo-Saxon Immigration, 39-71; **Dolger, F.** Review of A. A. Vasiliev, "The Opening Stages of the Anglo Saxon Immigration to Byzantium in the Eleventh Century", *Byzantinsches Zeitschrifte* 38, 1938, 235-6; **Ciggaar, K.** England and Byzantium on the Eve of the Norman Conquest, *Anglo-Norman Studies V*, Ipswich, Boydell Press, 1981, 78-96; **Ciggaar, K.** Western Travellers to Constantinople. The West and Byzantium, 962-1204: Cultural and Political Relations, Brill, 1996, 129-161; **Shepard, J.** The English and Byzantium, 53-92; **Blondal, S.** The Varagians of Byzantium. Cambridge, 1978, 103-167.

11 **Стюрлюсон, С.** Саги за кралете на Севера, т.2. С., 2003, 7-257.

12 Дн. гр. Стара Загора

куманите. По този повод Йоан Кинам отдал победата на императорските „секироносци“ и свързал произхода им с „британския народ“¹³. В битката срещу дръзките нормани предвождани от Робер Гискар, през октомври, 1081 г.¹⁴, авангардът на ромеите отново бил сформирани от англосаксонски войни. Въодушевен от нормандската победа, бенедиктинският монах Гауфредо Малатера описал лаконично разгромените столични войски, като „англи, които наричали варяги“ (*angli vero, quos waringos appellant*)¹⁵. От същите тези *ингилини* навярно произхождал и *етнархът* Хардиг, главнокомандващ наемниците в Константинопол към 1100 г.¹⁶ На този фон най-вероятно и императорският сановник, *аколутът* Намбит (*Nambitus*), които повел през 1087 г. варягите в злощастното за тях сражение с печенегите край Дръстър, бил от англосаксонско потекло¹⁷.

Английските наемници притежавали и две църкви в Константинопол¹⁸. По принцип едната се намирала в близост до „Св. София“. Другата била посветена на св. Никола и св. Ирина, като днес се идентифицира с

13 **Гюзелев, В.** Средновековна България и Скандинавия през IX-XV в. Викингите - мореплаватели, откриватели, създатели. С., 2000, 26-67.

14 **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons, 63-74.

15 **Geoffrey Malaterra** The Deeds of Count Roger and His Brother Duke Robert Guiscard, tr. **K. Wolf**, Michigan, 2005, p.157

16 **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century Anglo-Saxons in the Pontic Area. – *Revue Roumaine d'Histoire* 20, București, 1981, 637-45.

17 Дн. Силистра.

18 **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons, 63-74.

„Богдан сарай“ в Истанбул¹⁹. Черквите били изградени със средствата на богати англосаксонски изгнаници (*patrie profugis*)²⁰. Англите вероятно създали и своя общност в столицата на ромеите, подобно на другите западноевропейски пътешественици и търговци. В тази връзка, по време на Първия кръстоносен поход²¹, Фулко от Шартр споменал представители на англосаксонците в Константинопол²². За тях оставил сведения и английският монах и пилигрим Йосиф, който срещнал мъже от своята родина (*patria*) във византийската столица²³. Предполаганата английска колония най-вероятно просъществувала до трагичните за Византия събития от 1204 г., когато група английски и датски преселници организирали процесия в лагера на кръстоносците обсаждащи Константинопол, молейки милост и пощада²⁴.

19 **Janin, R.** La siege de Constantinople et la Patriarchat oecumenique: les eglises et les monasteres. La geographie ecclesiastique de l'Empire byzantin, vol. 3, Paris, 1953, 579-91; **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons, 63-74.

20 **Pappas, N.** English Refugees in the Byzantine Armed Forces: The Varangian Guard and Anglo-Saxon Ethnic Consciousness, *De Re Militari: The Society for Medieval Military History*, <http://www.deremilitari.org/resources/articles/pappas1.htm>, retrieved 2008-03-20.

21 Първият кръстоносен поход състоял се 1096-1099 г.

22 "In ea (Constantinople) Graeci, Bulgari, Alani, Comani, Pigmatici, Italici, Venetici, Romani, Daci, **Angli**, Malfetani, Turci etiam et gentiles multi, Judaei quoque et Proselyti, Crêtes et Arabes, omniumque nationum gentesconveniunt" – **Ciggaar, K.** L'Émigration, 301-42.

23 **Haskins, Ch.** A Canterbury Monk at Constantinople *English Historical Review* 25, 1910, 293-295.

24 Робер дьо Клари. Завоюването на Константинопол, превод и бележки **Николай Марков**, С., 2007, с. 125.

II

Изгнаници и авантюристи

Към края на XI век, по време на управлението на *конунга Кириалакс* (император Алексий I Комнин)²⁵, голяма група англосакси под предводителството на ърла Сигурд също пристигнала в Константинопол. Събитието било засвидетелствано в два стари извора. По-ранният е една хроника от град Лаон (Франция) от XIII век²⁶, която Крижни Сигаар неотдавна въведе в „исторически оборот“²⁷. Тя представлявала анонимна компилация, дело на английски или френски монах. Съставителят и вероятно бил вдъхновен от по-старата история на монаха Зигеберт (1030-1112)²⁸. Днес Лаонската хроника е запазена в два ръкописа, като единият се съхранява в Националната библиотека на Франция, в Париж (Lat. 5011), а другият препис пребивава в Берлин.²⁹

По-късният извор е исландска сага от XIV век, посветена на английския крал Едуард Изповедника (*фиг.1*)^{30,31}. Съдбата на сагата всъщност била по-различна от тази на Лаонската хроника и въпреки,

25 Алексий I Комнин - византийски император 1081-1118.

26 Оригиналното название на хрониката е "**Chronicon Universale Anonymi Laudunensis**". Ciggaar, K. L'Émigration, 301-42.

27 К. Сигаар публикува откъс от хрониката в своя статия през 1974г. вж: Ciggaar, K. L'Émigration, 301-42.

28 Theodorescu, R. Marginalia to the 11th Century, 637-45.

29 Ciggaar, K. L'Émigration, 301-42.

30 Desent, G, W. ed. Icelandic Sagas and Other Historical Documents Relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. Rerum Britannicarum Medii Aevi scriptores **3**, London, 1894. Оригиналното ѝ название е "**Saga Játvarðar konungs hins helga**".

31 Номерацията на фигурите следва логиката на заложено от автора отделно приложение "Фигури, но редакцията на "Анамнеза предпочете, за улеснение на четенето, да приложи принципа на първото позоваване в текста, поради което не е последователна. (Б.р.)

Фиг.1 Манускриптът, съдържащ Játvarðar Saga - XIV в. (GkS 1005 fol. Codex Flateyensis, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Рейкявик, Исландия).

че била открита по-рано, първите конкретни съмнения за достоверността ѝ изразил Р. Доукинс още през 1947г. Тогава в една статия, посветена на варяжката гвардия, той нарече сагата за Едуард недействителна и „куриозна история“³². В резултат на което, дълго време тя бе набедена за един нереален разказ и съответно не бе взета насериозно от редица учени³³. В наше време историческата автентичност на „*Saga Játvarðar konungs hins helga*“ вече е реабилитирана и ние трябва да я приемем за важен извор относно разглежданите събития. При това безспорно между двата наратива съществуват и известни разлики³⁴, като най-вероятно анонимната хроника послужила за основа на по-късната сага³⁵.

От съдържанието на гореспоменатите извори става ясно, че ърлът Сигурд³⁶, начело на 350 (или 235) кораба, следдългопътешествие в Средиземноморието пристигнал във Византия³⁷. След като акостирали в Константинопол,

32 **Dawkins, R.** The Later History of the Varagian Guard – Some Notes. – Journal of Roman Studies XXXVII, 1947, 39-46.

33 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor: The Hagiographic Sources, Anglo-Saxon England, I, Cambridge University Press, 1972, 247-58.

34 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-58.

35 Според проф. Теодореску, Лаонската хроника на свой ред е базирана на по-ранната хроника на Сигиберт. вж: **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

36 В сагата предводителят на англо-саксите е наречен „**Sigurðr jarl af Glocestr**“, докато в хрониката на Лаон, името му е „**Stanardus**“ вж: **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor..., pp. 247-258.

37 В сагата са посочени 350 кораба, докато в анонимната

англосаксите предложили услугите си на ромейския василевс. Те му служили вярно, но скоро Сигурд помолил Алексий Комнин (*Alexis imperator Grecorum*) да му даде плодородна земя за заселване (*agri fertiles*) и градове за управление³⁸, тъй като жадувал за свое кралство. Първоначално Алексий отказал, но впоследствие му предложил далечната земя *Домапия* (*Domapia*), която отстояла на шест дни и нощи път, на североизток от Константинопол³⁹. Някога императорът я владеел, но сега езичниците му я били отнели. Нетърпеливият Сигурд поел към бленуваната земя с част от своите войни⁴⁰. След много битки се заселил в нея и изгонил натрапниците. Той я нарекъл Домапия *Нова Англия*⁴¹ и основал там

хроника броят е 235. **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons, 63-74.

38 **Ciggaar, K.** L'Émigration, 301-42.

39 Пак там, 301-42.

40 **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons, 63-74; **Shepard, J.** The English and Byzantium, 53-92.

41 „*Tunc per brachium Sancti Georgii ad mare maius venientes ad **Domapiam** tendunt, ante annos XXXV a paganis ab imperatore ereptam et inhabitatam. Omnibus itaque paganis ibi interfectis provinciam ceperunt incolere, cunctis imperil provinciis omni fertilitate prestatiorum et dampnato ab eis et deleta regionis illius nomine antiquo ad memoriam regionis de qua originem duxerant Angliam earn vocaverunt. Set et civitates nominibus civitatum Anglie appellaverunt. Est autem regio pascuis uberrima, fontes salubres, flumina piscosa, saltus ameni, agri fertiles, fractus gustu iocundi. Distat vero hec **Nova Anglia** ab urbe regia bis tridua navigatione versus septentrionem, in initio Scitice regionis*“ **Ciggaar, K.** L'Émigration, 322-33. За градовете Лондон и Йорк вж. **Desent, G.**

градовете Лондон и Йорк.⁴² По-късно, когато Алексей Комнин изпратил своите *практори* да съберат данък от англосаксите, те убили императорските служители и започнали да се изхранват с пиратство. Византийците, вероятно не приели с въодушевление новината за неподчинението на англите, още повече пристигналите наемници в Империята били не само отлични войни, но и наброявали няколко хиляди души според Лаонската хроника. А това на свой ред ги превръщало в сериозна военна сила⁴³. Наистина, немалка част от англосаксите останали на служба при василевса и впоследствие били зачислени във варяжкия корпус в Константинопол⁴⁴. Императорската гвардия и без това била в намален състав и се нуждаела от спешни рекрути, особено след кръвопролитните сражения с норманите от 1081 г.⁴⁵ Скоро обаче и останалите в столицата англосаксонци побягнали към събратята си в Нова Англия, тъй като се страхували от бъдещи репресии, явно поради неподчинението на Сигурд.

W. ed. Icelandic Sagas and Other Historical Documents Relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. *Rerum Britannicarum Medii Aevi scriptores* **3**, London, 1894.

42 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-58.

43 Хрониката от Лаон посочила 4350 преселници вж. **Ciggaar, K.** L'Émigration, 322-33.

44 Пак там, 322-33.

45 По време на сражението при Драч (1081), повечето варяги били напълно избити от норманите, а оцелелите от битката столични гвардейци са изгорени живи след като се скрили в близкия храм „Св. Никола“. Затова оставането на част от флота на Сигурд в Константинопол било добре дошло за византийците.

За съжаление, византийските извори и документи не споменали нито веднъж за английската авантюра. Те не съдържат информация нито за посочените събития, нито за предводителите на английската миграция на Изток. Сагата за Едуард отбелязала единствено, че пътешествието към Константинопол било иницирано от трима ърли и осем барона, предвождани от *Sigurðr jarl af Glocestr*⁴⁶. Въз основа на запазените английски архиви професор Шепард свързва името на Сигурд с англосаксонския тан (*theng*) Сигевард Барн (*Sigeward Bearn*) – благородник, произхождащ от Глостър⁴⁷. Въпросният Сигевард присъствал в кадастралните списъци на „Книгата на страшния съд“ (*Domesday Book*)⁴⁸. Според средновековния документ, той притежавал значителни имения и земи в Глостършър и Мерсия. Впоследствие английският благородник изпаднал в немилост пред крал Уилям и след известен престой в лондонския затвор, заминал в изгнание далеч от родината си⁴⁹. Всъщност някои учени не приели Сигевард и *Sigurðr* за едно и

46 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-58.

47 **Shepard, J.** Another New England? – Anglo-Saxon Settlement on the Black Sea. – *Byzantine studies*, 1974, 18-39.

48 Както е известно през 1068г., английските ърлове се вдигнали на бунт, недоволни от политиката на крал Уилям. Антагонизмът към нормандското управление стигнал дотам, че един от англо саксонските предводители - въпросният Сигевард - призовал датския крал на помощ.

49 **Shepard, J.** The English and Byzantium, 53-92; **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons Take Service with the Byzantine Emperor, 63-74.

също лице⁵⁰. Доводите си те обосновали с хрониката от Лаон, която увековечила безстрашния предводител на англосаксите с името *Stanardus* и по този начин усложнила допълнително идентификацията на неговата личност⁵¹.

От друга страна неясна се оказала дори и датата, на която английският флот акостирал в Константинопол. В общи линии, докато хрониката от Лаон споменала 1075 година, а сагата въобще не датирала събитието, то и двата извора оставят спомена за дружелюбното посрещане на англичаните от император Алексей Комнин⁵². Преплитането на събитията принудиха някои учени, сред които и Кристин Фел, да приемат английската миграция на Изток в годините от управлението на Михаил VII (1071-1078)⁵³. Но също така било възможно пристигането на наемниците да се е състояло и в периода 1090-1091 г.⁵⁴ А формален повод може да е представлявал и призива на император Алексей за военна помощ към Запада. Въпреки оспорваната автентичност на византийските апели към западноевропейските владетели, не трябва да забравяме, че положението на Византия по това време било доста окаяно. Самият Алексей вероятно помолил за наемници и английските крале, като даже изпратил свое

50 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-58.

51 Пак там, 247-58.

52 **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons Take Service with the Byzantine Emperor, 63-74.

53 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-258; **Godfrey, J.** The Defeated Anglo-Saxons, 63-74.

54 **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

посолство до крал Уилям⁵⁵. Същевременно исландската сага съобщава за облекчението, което англите донесли на Миклагард с появата си, тъй като столицата на византийците била обкръжена от безбройния „езически народ“. Възможно е сведенията да са се отнасяли до заплахата на Константинопол от печенегите и пирата Чака в бурните години 1090-1091. Над византийската столица по това време била надвиснала опасност, която много напомнял комбинираните действия на перси, авари и славяни през 626 г. и последвалата английска интервенция неминуемо е била високо оценена от ромеите и техния владетел *Кириалакс*. В този ред на мисли представата за образа на Алексей Комнин в литературата на Севера, обобщена от д-р Бьондал, също подкрепя един по-късен *terminus post quem* на събитията. Според датския учен, образът на *Кириалакс* бил събирателен за византийския василевс. Той не могъл да се обвърже с даден владетел, но въплътил в себе си императорите от комниновия клан.⁵⁶

Впрочем най-сериозна полемика сред научните среди поражда самото локализиране на Нова Англия. Въпреки обстойния разказ, от двата наратива не става напълно ясно къде се е намирало английското поселение⁵⁷. Още повече географските ориентири в изворите представлявали явни *анахронизми*. Изтъквала

55 **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

56 **Blondal, S.** The Varagians of Byzantium, p.122.

57 **Shepard, J.** Another New England, 18-39; **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

фиг.20
Карта на
Византийската
империя - втората
половина на XI в.

се например, близостта на Нова Англия със земята на скитите (*Scitice regionis*)⁵⁸. Твърдяло се, че това била богата земя, завладяна от езичниците, която доскоро принадлежала на ромейския император. Намирала се на шест дни и нощи път на североизток от Константинопол. Но реално нищо повече. Затова следвайки изворите, още през изминалия век, историческата наука прие границите на английското заселване в една обширна територия от р. Драва (дн. Румъния)⁵⁹ до Кримския полуостров (дн.

⁵⁸ **Ciggaar, K.** L'Émigration, 322-33.

⁵⁹ **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

Украйна)⁶⁰. Впоследствие тези географски контури не бяха подлагани на обстоен анализ и в крайна сметка са приети безкритично от съвременната историография. В резултат на това, Нова Англия бе поставяна в Добруджа⁶¹,

⁶⁰ Двете противоположни мнения: **Shepard, J.** Another New England, 18-39; **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

⁶¹ **Гюзелев, В.** Средновековна България и Скандинавия през IX - XV в. Викингите - мореплаватели, откриватели, създатели. С., 2000, 26-67; **Павлов, П.** Нормани и англичани в средновековна България. Викингите – мореплаватели, откриватели, създатели. С., 2000, 94-102.

делтата на Дунав⁶² или в земите на Кримския полуостров и Азовско море (фиг.20-1,3)⁶³.

III

По долнодунавските земи

Първоначално мнение относно разположението на новосформираната английска държава в делтата на Дунав⁶⁴ изказаха, още през 70-те и 80-те години на миналия век, Крижни Сигаар и Разван Теодореску⁶⁵. Проф. Теодореску асоциативно прие името *Домапия* споменато в Лаонската хроника за гръцкото наименование на река Дунав – *Дунавион*, *Донавиа*. Авторът го идентифицира като латинската транслитерация на византийското име на реката⁶⁶. Според него, англосаксите завладели земята на многобройните печенеги, които ромеите наричали *скити*. Румънският медиевист се позова и върху изследванията на тюрколога Гюла Моравчик, относно събирателния екзоним *скити*⁶⁷. За съжаление, доводите на румънския учен впоследствие се ограничиха само до един слабо изследван аспект на англосаксонските контакти през Средновековието – тези с Унгарското кралство, без да изследват местната топонимия, ойконимия и археологически паметници. Теодореску

62 **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

63 **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

64 Дн. Румъния

65 **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

66 Пак там, 637-45.

67 Пак там, 637-45.

общо взето акцентира върху факта, че англосаксите били католици, а Лаонската хроника неслучайно споменала за отношенията им с близкия арпадски двор. В текста дори се разказвало как след молба към унгарците, „източните англи“ (*angli orientales*) получили епископи от тях⁶⁸: „...*Angli orientales nolentes Grecorum patriarche subesse miserunt clericos suos ad Hungariam in episcopos consecrandos, qui sunt sub iurisdicione Romani pontificis, que res multum displicuit imperatori et Grecis...*“⁶⁹. Изглежда английските преселници останали верни на Църквата на св. Петър и не приели православието от гърците. Напълно възможно е конфесионалните различия, а и репресивните мерки предприети от император Алексий Комнин към латинските църкви в Константинопол, в периода 1081-1089 г., да са били сред причините за англосаксонска миграция към Домапия⁷⁰. Впрочем желанието на англосаксите да се обърнат към унгарския клир имало и своята предистория. От една страна ретроспекцията на събитията води до негативното отношение на папа Александър II (1061-1073) към

68 **Angli orientales** – източни англи вж. **Ciggaar, K.** L'Émigration, 322-33. Англосаксите останали ревностни католици, а напускането на византийската столица от тях, може да се дължи и на затварянето на латинските църкви в периода 1081-1089г. в Константинопол. По този повод, Лаонската хроника споменава, че те не обърнали вратата си към учението на св. Павел и ортодоксалната църква.

69 **Ciggaar, K.** L'Émigration, p. 323.

70 Все още не знаем дали англосаксите пристигнали през 1075г. или 1091г., така че посочения довод не е толкова основателен.

Англосаксонското кралство и църква. Първосвещеникът на Рим смятал, че англосаксонската еклезия е далеч от предвидените реформи и подкрепил предстоящата нормандска инвазия в Британия. Папата дори изпратил осветено знаме и пръстен с реликва на Уилям Завоевателя, за да демонстрира своята съпричастност към неговото дело⁷¹. От друга страна, неразбирателството с Римокатолическата църква вероятно се дължало и на строгите реформи, предприети от амбициозния папа Григорий VII (1073-1085), които английските преселници вероятно не одобрявали. От решенията на църковния събор в Естергом (1104 г.), разбираме, че унгарското кралство било по-толерантно към предвидените религиозни промени и споделяло някои от „пороците“ на англосаксонските свещеници, какъвто грях бил *николаизмът*⁷². Освен това, англичаните и унгарците били в добри отношения и това неминуемо улеснявало евентуалното им съседството по долнодунавските земи⁷³. Приятелските контакти между двата народа се установили неотдавна, след пребиваването на Едуард Изгнаника при маджарите и завръщането му в Британия през 1056 г. със свита местни рицари.

В унгарските документи от епохата откриваме и интересното сведение за енигматичната *terra*

71 **Гагова, Кр.** Средновековна Европа X-XIII век. Лекционен курс. С., 2007, с.76.

72 *Николаизъм* – отхвърляне на целибата вж. **Гагова, Кр.** Средновековна Европа, с.55.

73 **Theodorescu, R.** Marginalia to the 11th Century, 637-45.

Britannorum”, разположена между р. Драва и р. Дунав в Панония (фиг.20-2)⁷⁴. Въпреки находките с англосаксонски монети от Чанад, Моравица и Велика Теремия в Югозападна Румъния, предположението там да се е намирала ефимерната англосаксонска държава всъщност противоречи на всички досега изложени факти⁷⁵. Също така, етнодемографската картина в днешните румънски земи била достатъчно усложнена през тези години за да се открие дадено англосаксонско присъствие⁷⁶. По принцип, през първата половина на XI век унгарските власти заселили в Трансилвания големи групи германско население, което също изповядвало католицизма. Първите немски преселници пристигнали в Унгария малко след утвърждаването на християнството сред маджарите, в неговата западна форма от Рим. Те дошли със свитата на кралица Гизела Баварска (ок. 985-1033 или 1065), съпруга на св. Стефан I (973-1038)⁷⁷. След Втория кръстоносен поход (1145-1149)

74 Пак там, 637-45.

75 **Ciggaar, K.** L'Émigration, p. 323.

76 Би било редно да споменем и още една хипотеза свързана с гореописаните събития. Тя донякъде е подкрепена от **Емил Теодореску** и е изложена в изследванията на **Виолета Барбу** – а именно, че маджарите в лицето на своя крал – светецът Ласло I (1077-1095) се опитали да завладеят „Нова Англия“, която нарекли (?) **Messia**.

77 **Николов, Ал.** „Гостите“ на Средновековна Унгария: немската и куманската колонизация и полюсите на средновековната интеграция (XI-XV в.). – В: MEDIAEVALIA CHRISTIANA 2, С., 2007, 30-45.

започнало и по-масовото заселване на немци, като в случая това били предците на *седмоградските* и *ципските сакси*⁷⁸. По-късно унгарският крал Андрей II⁷⁹, със специален документ (*Diploma Andreanum*), дал на новопристигналите и множество привилегии, и множество задължения, като ги нарекъл отново със събирателното име *сакси* – саксонци⁸⁰. Като краен резултат в Унгарското кралство през XIII в. се появила общността "*natio Saxonum*", подчинена на кралския *комит* на Надъсебен⁸¹, чийто корени всъщност нямали нищо общо с англосаксонските преселници на Сигурд, както и с варягите в Константинопол.

На свой ред българската историография спомена бегло за наличието на англосаксонско поселение по родните ни земи. Началото бе поставено от труда на Василка Тъпкова-Заимова „*Долни Дунав - гранична зона на Византийския Запад*“⁸². Засега обаче липсват конкретни проучвания, като темата бе представена

78 Пак там, 30-47.

79 Унгарски крал управлявал от 1205- 1235 г.

80 Като *сакси* били познати в средновековната литература и жителите на Британския остров, а техните владетели били наричани саксонски крале. В случая приликата в имената на англосаксите и унгарските сакси/саксонци, може да подведе читателя вж. Павел Дякон. История на лангобардите, превод и бележки **Кр. Гагова**, С., 2011.

81 **Николов, Ал.** "Гостите" на Средновековна Унгария, 30-47.

82 **Тъпкова-Заимова, В.** Долни Дунав - гранична зона на Византийския Запад. Към историята на северните и североизточните български земи, края на X-XII в. С., 1976, 132-133.

маргинално в контекста на българо-скандинавските отношения. Не бяха посочвани конкретни имена от топонимията, податки в изворите или археологически експонати, което не бе и цел на авторите в иначе отличните им статии⁸³. Българските учени, подобно на румънските си колеги и К. Сигаар, поставиха уверено границите на Нова Англия в Добруджа. Това локализиране на англосаксонското заселване бе прието и от медиите, и в изданието на Д'Амато посветено на императорската гвардия в Константинопол.⁸⁴ Неясно остана и на какъв принцип жителите на „Нова Англия“ бяха определени за нормани или англо-нормани, от българските учени и любители на историята, въпреки явния антагонизъм между двата северни народа. Ненапразно Ордерик Виталис представил изселниците от Британия не само като авантюристи, но и като изгнаници които търсели отмъщение от омразните им нормани. Дори „*Англосаксонската хроника*“ описва многобройните зверствата на нормандските завоеватели на Острова потресаващо: „*Те мъчеха бедния народ... хвърляха ги в тъмница и ги подлагаха на по-жестоки*

83 **Гюзелев, В.** Средновековна, 26-67; **Павлов, П.** Нормани и англичани, 94-102.

84 **D'Amato, R.** The Varagian Guards 988-1453. Osprey, Oxford, 2010; Това виждане бе прието и в предаването на **Росен Петров** „Нека говорят“, в епизод 5ти на поредицата „Българите“ на **Пламен Петков**, както и в небезизвестната **Уикипедия** вж. раздела за Добруджа – „Дори в края на XI век областта за кратко е наричана „Нова Англия“ (New England) заради норманите (не са нормани - а англосакси, т.е. враговете им - бел.авт.), заселили се тук на земи, дадени им от византийския василевс, при когото са били на служба“.

**Фиг.5 Бойна
брадва от
с. Стана,
Разградско**

**Фиг.6 Бойни брадви
от Североизточна
България**

изтезания, отколкото изтезанията, търпени от светите мъченици. Някои те удавяха в кал, други обесваха за краката...като под тях запалваха огън. Главите на някои стягаха с възлести въжета, докато им изтече мозъкът, други пък хвърляха в тъмници, пълни с жаби, гущери и

змии⁸⁵.

Всъщност, на този етап единствено големия брой варяжки оръжия, намерени в Североизточна България, би могъл да се приеме за сериозен довод относно предполагаемото английско присъствие. На север от Балкана днес са открити над 80 бойни брадви от Средновековието (фиг.5-6). Екземплярите са от Силистренско, Шуменско, Търговищко и Варненския регион⁸⁶. Една рисунка на тежка бойна брадва откриваме и при надпис от голямата базилика в Плиска. Именно бойната брадва (*pelekys*) била основното оръжие на англосаксите, които, както посочихме, били наричани от гърците *pelekyphoroi* (фиг.14-15). Анна Комнина твърди също, че англоварягите носели едноостри секири, които византийската принцеса нарича *axinas eterostomous*. Гръцкият учен, проф. Таксиархис Колиас, пък датира изображенията на бойни брадви във византийското изкуство от XI век нататък⁸⁷. Достоверно звучи и транслитерирането на латинската дума *securis* (секира) във византийското *securion*, по повод влиянията, които западноевропейското нападателно въоръжение оказало сред ромеите⁸⁸. Според Псевдо-Кодин имало и определен начин, по който оръжията трябвало да се носят във византийския двор. Вероятно секироносците

⁸⁵ Христоматия по история на Средните векове. С., 1976, с. 106.

⁸⁶ **Йотов, В.** Въоръжението и снаряжението (от българското средновековие VII-XI век). Варна, 2004, с. 86.

⁸⁷ **Колиас, Т.** Византийски оръжия. С., 2012, с. 192.

⁸⁸ Пак там, с. 189.

Фиг. 14 Англосаксонски войни от Гоблена на Байо - XI в.

Фиг. 15 Ърлът Харолд от Гоблена на Байо - XI в.

били до известна степен обвързани и с императорския церемониал. На именния ден на василевса варягите му пожелавали дълголетие „на английски“, като същевременно удряли брадвите си една в друга и издавали ритмични и шумни звуци⁸⁹. Бойната брадва, която представлявала от XI век и основното оръжие на императорската гвардия, била около 140-150 см. дълга, като само острието ѝ се равнявало на 30-40 см. Като изображенията запазени от миниатюрите, мозайките и фреските изобразявали варягите, носещи брадвите си на дясното рамо. А оттам идвало и едно друго наименование на тази секира – *dextralium/ dexter*⁹⁰.

Освен с брадви, англосаксонските гвардейци били

⁸⁹ Пак там, с. 188.

⁹⁰ **Колиас, Т.** Византийски оръжия, с. 187.

въоръжени с шлемове (тип *Spangenhelm*), халчисти ризници (*lorikion*) и щитове, а нападателното им въоръжение, на византийска служба, включвало и меч – т.нар. *spathion*⁹¹. Варяжки мечове в днешно време са откривани неколккратно в Североизточна България. Такива са спатите от крепостта Опака (Поповско) и о. Пъкоюл Луи Соаре на река Дунав (фиг.4). Те определено не са ромейски, тъй като още през IX век, арабският философ ал-Кинди, отбелязал, че „мечове на Рум са стройни и прости, без жлеб“⁹². Изкуството на Севера е добре изразено и в една група накрайници на ножници, които също са локализиранни в пределите на страната ни. При тяхната украса били съчетани стиловете *Borre* и *Jellinge*, които са характерни за района на Балтийско море (фиг.7)⁹³.

Разгледаните оръжия от Североизточна България, датирани по Кирипичников, обаче са по-ранни и не биха могли да се обвържат с английските войни (фиг.10-11,13,16)⁹⁴. Те имали паралел по-скоро със скандинавските находки и тези от Киевска Рус и Новгород, отколкото с англосаксите (фиг.9)⁹⁵. При

91 **D'Amatto, R.** The Varagian Guards, 24-39; **Rothero, Ch.** Medieval Military Dress: 1066–1500. Poole, England-Blandford, 1983; Weapons and Warfare in Anglo-Saxon England, ed. **S.C.Hawkes**, Oxford, 1989.

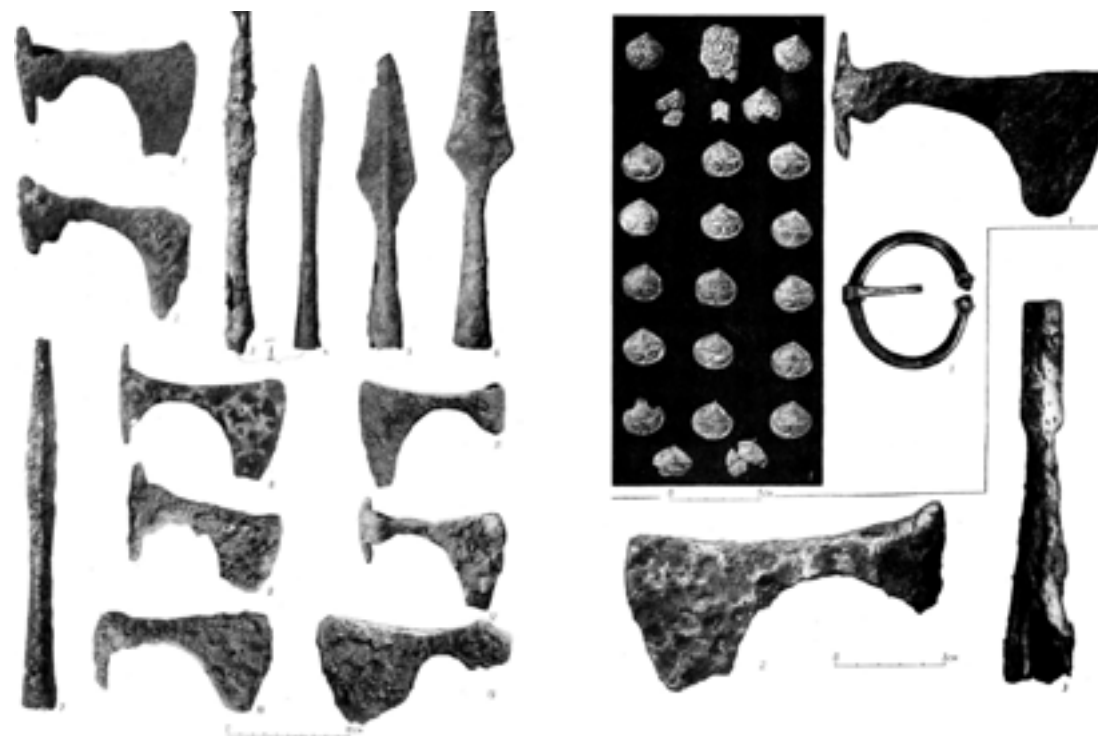
92 **Йотов, В.** Въоръжението и снаряжението, с. 42.

93 Пак там, с. 47.

94 **Кирипичников, А. Н** Древнорусское оружие. Мечи и Сабли IX-XIII в. Археология СССР, Москва - Ленинград, 1966, 18-49.

95 **Кирипичников, А. Н.** Древнорусское оружие. КОПЬЯ,

Фиг.9 Въоръжение от днешните руски земи (по Кирипичников)

**Фиг.7
Накрайници
на ножници от
Североизточна
България.**

гореспоменатите брадви и мечове, също така, не могат да се търсят аналогии, нито с въоръжението на английските *хускарли* (*huscarls*)⁹⁶, които именно използвали бойните секири – първо като гвардия на английските крале – а после като наемници в Константинопол, нито със запазените *артефакти* от Британия⁹⁷. По-вероятно изглежда тези оръжия да са попаднали по нашите земи в резултат от походите на княз Светослав (945-972) към Българското царство през втората половина на

СУЛИЦЫ, БОЕВЫЕ ТОПОРЫ, БУЛАВЫ, КИСТЕНИ IX—XIII вв. Археология СССР, Москва - Ленинград, 1966, 26-47; **Кирипичников, А.Н** Древнорусское оружие, 18-49.

96 Терминът *хускърл* бил датски по произход и означавал войни от армията на англо - саксонските крале в периода 1018-1066г. **Иванов, И.** Войната в Западна Европа през Средните векове (V-XVIв.) Велико Търново, 2008, с. 40.

97 Вж: **Oakeshott, E** The Archeology of Weapons: Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry Boydell Press, 1960; **Oakeshott, E.** Sword in Hand Arms & Armor, Inc., 2000; **Oakeshott, E.** The Sword in Anglo-Saxon England Boydell & Brewer, 1962; **Oakeshott, E.** Swords of the Viking Age Boydell Press 2002.; **Oakeshott, E** The Sword in the Age of Chivalry Boydell Press, 1964; **Oakeshott, E.** European Weapons and Armour. Lutterworth Press, 1980. p. 47; **Borg, A,** Arms and Armour in Britain, London: HMSO, 1969. 2d ed., 1979; **Borg, A.** "Gisarmes and great axes." Journal of the Arms and Armour Society 8, 1974-1976, 337-42; **Davidson, H.,** The Sword in Anglo-Saxon England. Its Archaeology and Literature, Oxford, 1962; **Gardner, J.** Armour in England from the Earliest Times to the Reign of James I, London, 1897; **Moore, C.** The south Welsh axe. Its origins and distribution Archaeological Journal 135, 1978, 57-66; **Peirce, I.** Arms, armour and warfare in the eleventh century. – Anglo-Norman Studies 10, 1987, 237-57.

X в. Знае се, че неговите войни използвали големите бойни брадви. Лъв Дякон оставил живописния спомен за руските варяги, които в разразилото се сражение при Дръстър, наскел безпощадно с мечовете и секирите си магистъра Йоан Куркуа⁹⁸. Валери Йотов също датира, въз основа на Петерсен и колекцията Wallace, мечовете в X в. Накрайниците на каниите авторът отново поставя в десетото столетие, а бойните брадви определя във времето от началото докъм средата на XI в.⁹⁹ Още повече по Долния Дунав, а и в днешните български земи напълно липсват експонати и на едно така характерно англосаксонско оръжие, като дългия едноостър нож, който мъжете в Британия носели на колана си – т.нар. *сакс* (*фиг.17*)¹⁰⁰. Не познаваме и находки от английския средновековен бит и култура, освен две сребърни *пенита* (*денарии*)¹⁰¹, които нумизматът Ал. Пейков датира в двайсетте години на XII век, а Пламен Павлов включи в статията си посветена на норманите и англичаните в средновековна България¹⁰².

98 **Йотов, В.** Въоръжението и снаряжението, 37-106.

99 **Пак там**, 37-106.

100 Сакс - късо едностранно заострено хладно оръжие за близък бой, подобно на нож с обща дължина 45-50 см. Характерно оръжие за варварските германски племена от V-VIII в., вж. **Иванов, И.** Войната в Западна Европа през Средните векове, с. 196.

101 До VII век никакви англосаксонски монети не са сечени освен златни номинали. Крал Офа (757-796), владетел на Мерсия, въвежда пенито през 757 г., което представлявало сребърна монета.

102 **Павлов, П.** Нормани и англичани, 94-102. Монетите

IV

В земите на Кримския полуостров и Азовско море.

Джонатан Шепард, в една своя статия от 1974 г., също локализира границите на Нова Англия. Той я ситуира в района на Крим, и по-конкретно, около Азовско море. Професорът изгради хипотезата си благодарение на запазените ойконими и топоними от севернопонтийското крайбрежие.¹⁰³ Позова се също така на етимологията, произлизаща от имената на няколко селища в днешна Украйна. Тези сведения, английският учен откри в генуезките портулани от XV-XVI век¹⁰⁴. В старите карти били посочени градовете *Лондина* и *Варангидо* (*Варягополис*), намиращи се в близост до Кримския Боспор. Наименованието *Londina/Lonta* Шепард прие съответно за най-сериозния довод, още повече, английските крале изписвали името на столицата си, върху монетите по сходен начин – *Lunde*¹⁰⁵. Малко по-късно върху англосаксонските

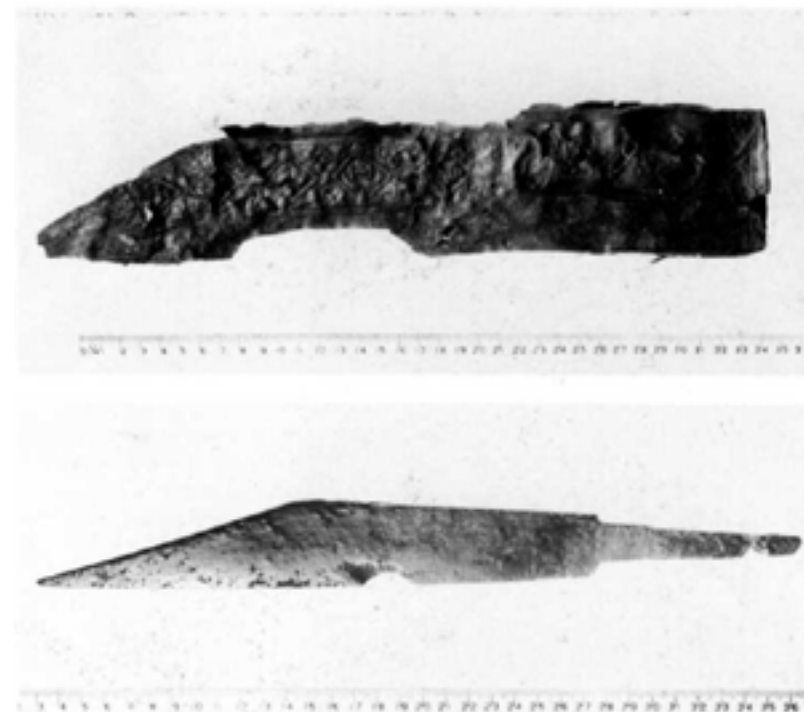
днес се съхраняват във Варненския музей, но определено не са англосаксонски (бел.авт.).

¹⁰³ **Shepard, J.** Another New England, p. 18-39.

¹⁰⁴ Пак там.

¹⁰⁵ **Perkins, Ch.** England Striking History. Rotographic Publications, 2006, p. 25; **Laurent, V.** Byzance et l'Angleterre au lendemain de la conquête normande. The Numismatic Circular 71, 1963, 93-96. **Parson, H.** Symbols and Double Names on Late Saxon Coins BNJ,

Фиг. 17
Английски
"сакси"
(ножове) -
X-XI в.

монети срещаме и абривиатурата *Lund* (фиг.12)¹⁰⁶. В генуезките и каталанските карти на понтийското крайбрежие присъствали и други наименования, които, според английският учен, биха представлявали интерес – *Varangolimen*, *Vagropoli*, *Varangido agaria* (*Agropoli*), *Susaco*. Разпространеното *Варангополис* дори означава „град на варягите“ и превода му би се затруднил единствено от транслитерацията му в портуланите. Безспорно важен аргумент се явявала и една сирийска карта от 1150 г., в която Азовско море е наречено *Варяжко*¹⁰⁷. Островът Св. Георги, по Долен Днепър, също бил преименуван в хроника от 1223 г.

1917, 21-55.; **Brooke, G. C.** English coins, London, 1932.

¹⁰⁶ **Потин, В.** Редкие английские денарии X-XI век. Нумизматика и эпиграфика V, Москва 1965, 161-172.

¹⁰⁷ **Minorski, V.** The Regions of the World, London, 1970, p.182.

Фиг.12 Англосаксонски монети с надпис Lund/Lunde/Lundun - XI в.

на „Варяжки остров“. Приведените сведения обаче са имплицитни и в никакъв случай не могат да се обвържат с англосаксонското заселване. Определено, наименованието *варяги* се използвало, както за название на русите, така и за скандинавците, и търговския им път към Константинопол през Средновековието в една по-широка конотация. Неслучайно в основополагащата за руската история „Повесть временных лет“ се споменавало

дори и за Варяжко море, като хидронимът определено нямал нищо общо с англосаксите¹⁰⁸.

Второ, Джонатан Шепард свързва геополитическия развой на събитията в района на Крим с английската миграция на Изток. Основният акцент бе поставен върху турската флота на Данишменидите, която в края на XI в., необезпокоявана оплячкосвала северночерноморското крайбрежие. Впрочем владетелят Гази от известно време събирал редовно данък и от гръцките градове около Танаис¹⁰⁹ и Меотийското езеро¹¹⁰. Теофилакт Охридски в кореспонденцията си с Григорий Таронит случайно споменал, че данишменидският *мелик*¹¹¹ възнамерявал „да заграби всички земи около морето“¹¹². В същото време нито императорът, нито управителите на Трапезунд могли да се противопоставят на селджуците. Към началото на XII в. Понтийско море, най-неочаквано, било изчистено от пиратите-езичници¹¹³. Последвало и възстановяването на контрола в черноморския басейн от страна на Византия. Все още не е ясно дали „реконкистата“ на ромеите била в резултат от успешните

¹⁰⁸ Благодарение на „Повесть временных лет“, руската историография векове наред се занимава с етимологията, значението и историята на този термин. Което изключва екзонима варяги като репер за определяне на англосаксонското заселване вж. <http://www.hrono.info/dokum/1000dok/povest1.php>.

¹⁰⁹ Река Дон.

¹¹⁰ Азовско море

¹¹¹ *мелик* - буквално владетел.

¹¹² **Shepard, J.** Another New England, p. 18–39.

¹¹³ Пак там.

военни действия на англосаксите срещу турците, както предполага проф. Шепард¹¹⁴. Въпреки това липсва друго логическо обяснение, имайки предвид положението на византийския флот, което по това време било плачевно. Но необходимите сведения за предполагаемата морската офанзива на т. нар. "*angli orientales*" отново липсват в изворите и на този етап не знаем със сигурност какво провокирало гореописаните събития.

Накрая английският учен допусна, че е възможно разказът за англосаксонското поселение да се е слял в една друга старинна легенда – тази за кримските готи¹¹⁵. На пръв поглед това предположение звучало най-малкото – учудващо, но готското „държавно формиране“, от създаването си, през потъналите в „мъгла“ времена на *Велико преселение на народите*, все още продължавало „съмнителното“ си съществуване. Джонатан Шепард приведе и ред извори в които готските градове били наречени *civitatem Saxorum*¹¹⁶. Вилхелм Рубрук през 1235г., също споменал готите, които говорили германски език и живеели около крепостта Судак¹¹⁷. Неуморимите бенедиктински монаси, които пътували до Киев, навлизайки в областта *Кумания (Cumania)*, разказвали впоследствие, как вдясно от тях се намирала земята на саксите (*terram Saxorum*)¹¹⁸. По-късно, докладът на група

францисканци, от тяхната мисия до монголите в 1246-1247 г., отново споменал въпросните *saxatini* в земите на юг от Киев¹¹⁹. Успоредно с това било употребено и едно друго название в споменатия документ – *antiquorum Saxorum*, което поражда множество въпроси. Всъщност саксите били и първия народ за когото францисканските монаси чули след напускането на Киев. Като цяло това локализирано техните селища някъде около Азовско море. За тези народи обаче ориенталистът Вилхелм Томашек предположи навремето, че били по-скоро далечна издънка на сарматите или чеченци (*chechen*) – от *Chaxan*¹²⁰. Томашек напомнил и за съществуването на християните *sasoni* от Кавказ, които подпомогнали трапезундския владетел Давид и папа Пий II (1458-1464) в подготвяната от тях антитурска коалиция през 1459 г. Подобна позиция изразява и руският учен А. Василиев в студията си върху кримските готи от 1936 г.¹²¹. Той определи саксите в Крим отново като севернокавказки народ, споменат още в Певтингеровата карта (*Tabula Peutingeriana*) през късната античност.

В последствие Джонатан Шепард оспори и двете мнения¹²². Според него, учените базирали хипотезите си върху запазената кореспонденцията на Филип Бургундски с някакъв грузински владетел. В писмото до

114 Пак там.

115 Пак там.

116 Пак там.

117 Пак там.

118 Пак там.

119 Пак там.

120 **Tomashek, W.** Die Gothen in Taurien. Wien, 1881, p. 44.

121 **Vasiliev, A.** The Goths in the Crimea. The Mediaeval Academy of America, Cambridge, 1936, p. 165

122 **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

херцога, саксите били споменати само и единствено като евентуални съюзници срещу турците, без да са давани повече разяснения за тях от какъвто и да е характер¹²³. От друга страна едва ли чеченците били християни, още по-малко католици. Наистина ислямът, в сунитската си форма, получил разпространение сред тях, едва през XVII в., но преди това чеченците вярвали в местни божества и изповядвали езическа религия от древни времена¹²⁴. Не на последно място Шепард добави, че францисканците описали домовете на въпросните сакси, като силни и плашещи крепости, обикновено разположени по бреговете на Понта¹²⁵. Оттам те вероятно извършвали и споменатите пиратски рейдове, за които обаче монасите не споменават.

В същото време кримските готи имали и твърде много отлики с англосаксите. Първо, те приели в VI в. православието от Константинопол и в никакъв случай не изповядвали католицизма¹²⁶. В противен случай посланиците и мисионерите на различните монашески ордени неминуемо щели да отбележат този наистина важен факт. Второ, кримските готи и тяхното съществуване било засвидетелствано в редици извори

¹²³ Пак там.

¹²⁴ **Бернандт, А.** Должанский Ислам на территории бывшей Российской империи: Энциклопедический словарь. Т. 1, М., 2006, с. 254.

¹²⁵ **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

¹²⁶ Вж: **Пиоро, И.** Крымская Готия, Киев, 1990; **Айбабин А. И.** Этническая история ранневизантийского Крыма. Симферополь, 1999.

от различни епохи. В частност, генуезците назовавали своите черноморски владения – Приморска Готия (*Gothia Maritima*). Дори създалото се княжество Теодоро със столица Мангуп в югозападната част на Кримския полуостров през XIII в. било известно като Готия¹²⁷. А сред италианските морски републики малката държавица била известна и под името „Капитанство Готия“. За нейното население се знаело, че било православно, съставено от готи, алани и гърци. То живеело в мирни отношения с Генуа и Златната орда, а територията му била превзета от османците чак в далечната 1475 г. Лингвистиката била другия фактор, който опроверга инфилтрирането на англосаксите сред готите. Ненапразно Вилхелм Рубрук нарекъл езика на последните германски (*teutonicum*) в своята мисия до монголите. Сигурно сведение за езика на кримските готи имаме и от XVI в. у Ожие Гислен дьо Бусбек. Фламандският пътешественик и дипломат на Свещената Римска империя дори срещнал техни представители в Константинопол и записал отделни думи, които се приемат и досега за най-късния реликт от готския език. Последният създал и кратък речник, в който са включени над 80 думи, близки до лексиката използвана в *Библията на Улфила*.

Накрая ще посочим, че археологическите данни за района на Кримския полуостров също са крайно оскъдни.

¹²⁷ Вж: **Фадеева Т. М., Шапошников А. К.** Княжество Феодоро и его князья. Симферополь, 2005; **Щукин М. Б.** Готский путь. Готы, Рим и Черняховская культура, Санкт-Петербургского государственного университета, 2006.

Те отново изключвали англосаксонско присъствие, както поради липсата на предмети от бита, така и поради отсъствието на английски монети¹²⁸. Единствено статията на руския нумизмат Потин, представи редки англосаксонски номинали от колекцията на Ермитажа, но за съжаление, без да посочва местонамирането им¹²⁹. Трябва също да отбележим, че за разлика от долнодунавските земи, в Крим и около Азовско море, общо взето не било открито каквото и да е скандинавско или англосаксонско въоръжение¹³⁰.

V

Към древната Колхида

Успешните военни действия в акваторията на Черно море от края на XI век, довели и до възобновяването на една стара византийска територия позната ни от Прокопий Кесарийски и Константин Багренородни като Зикхиа (*Zichia*)¹³¹. Тя се намирала в североизточните части на

128 **Анохин, В.** Монетное дело Херсонеса (IV в. до н.е. - XII н.е.) Киев, 1977, с. 110-130; **Илин, А.** Топография кладов древних русских монет X - XI век, Ленинград, 1927; **Равдина, Т.** Погребения X-XI вв. на территории Древней Рус. Москва, 1988г.; **Соколова, И.В.** Монеты и печати византийского Херсона. Ленинград, 1983; Сообщения Херсонского музея т. I-IV, ред. С. **Антоновой**, Симферополь, 1969.

129 **Потин, В.** Редкие английские денарии X-XI век, 161-172.

130 **Кирипичников, А.Н.** Древнорусское оружие, 26-47.

131 Oxford Dictionary of Byzantium. ed. **A. Kazdan**, New York-

Понта и граничела с Кавказката планина (*фиг.20-4*)¹³². По нейните земи някога се извивали западните граници на древната *Колхида*, а историята ѝ пазела спомена за Прометей и легендата за Златното руно. Италианските търговци и пътешественици я споменаваха като земя граничеща със *Скития*¹³³, а за реалното и съществуване през комниновата епоха¹³⁴ потвърждавали и два печата на ромейски сановници. Единият принадлежал на неизвестен *проедър* и архиепископ. Неотдавна *моливдовулът*, открит от отец Лорен, бе публикуван в корпуса на Дъмбъртън Оукс и Фог Мюзийм¹³⁵. Другият печат бил собственост на Михаил „*архонта на Зикхиа*“¹³⁶.

За възстановяването на византийската власт в района свидетелствали и спорадичните данни от изворите. Мануил I Комнин, например, се титулувал освен с другите си титли и като „*император на Зикхиа и Готия*“¹³⁷. Успоредно с посочените събития византийския писател Мануил Ставромат също упоменал за превъзможването на негодите в Империята

Oxford, 1991, 2226-7; **Breyer, A. Windfield, D.** The Byzantium Monuments and Topography of the Pontos, I-II, Washington, 1985;

132 Известна като Черкезия, днес територията се намира в Руската федерация.

133 Пак там, 2226-7.

134 1081- 1185г.

135 **Nesbitt, J., Nicolas Oikonomides** Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art. Vol.1, Washington, 1991, 194-195.

136 Oxford Dictionary, 2226-7.

137 Пак там.

от отминалите години и възстановяването на старите граници. Той посочил възобновяването на старите „колхидски граници в нашето море“, които Ставромат отнесъл към „Кимерийския Боспор“¹³⁸. Ненадейното възстановяване на посочените провинции, може би, нямаше да предизвика такъв интерес в изследването ако там не се намираха и откритите от Шепард градове *Londina* и *Susaco*. Последното селище било представено по-късно като *Porto di Susaco* (пристанище на *саксите*) в портуланите. Нещо повече, двете градски имена присъствали и в над осем документа от XVI-XVIII в. Дори късната епоха в която са изготвени картите не представлява проблем, тъй като имената на селищата в този ареал на Югоизточна Европа били изключително устойчиви на историческите промени. Същевременно „Сагата за Едуард“ упоменавала съществуването на Нова Англия и през XIV в.¹³⁹ Друго неоспоримо доказателство било предполагаемото създаване на градовете *Лондина* и *Сусако* в края на XI в. В по-ранните документи двете селища реално липсвали. А англосаксите на Сигурд ненапразно заявили своето желание да управляват плодородна земя и богати градове¹⁴⁰. Сагата изрично посочила, че те издигнали своите селища Лондон и Йорк, а впоследствие англосаксите се захванали с пиратство, т.е. определено населявали крайбрежен

район¹⁴¹. Въпросната *Зикхиа* била богата земя и оттам византийците се снабдявали с необходимата нафта за производството на „гръцки огън“¹⁴². Освен това, според двата наратива, англите завладели напълно дадената им от *Кириалакс* земя, което не би могло да се отнесе до територията на печенегите от края на единадесетото столетие. Контролът върху *Паристрион* бил в ръцете на номадите от 1072 г. и е възстановен от ромеите едва след решителната битка при Левунион от 1091 г. Което означавало, че въпросните територии в Добруджа и по Дунавската делта били под ромейски контрол при отговора на василевса към англосаксите. Да не забравяме, че англите пребивавали и в Константинопол известно време в служба на императора. Ще добавим още, че *Кириалакс* ненапразно обяснил на Сигурд как до земята *Домапия* се стигало само по море и че тя отстояла на шест дни и нощи път на североизток от Константинопол¹⁴³. От първоначалния текста на сагата впоследствие научаваме, че *Домапия* се намирала на Изток и едва в края на *манускрипта* се споменава и посоката Североизток, като географски ориентир¹⁴⁴. А корабоплаването в Черно море през Средновековието било улеснено и от множеството течения, които правели маршрутите на пътуващите по-достъпни и

141 **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-58.

142 Oxford Dictionary, 2226-7.

143 **Ciggaar, K.** L'Émigration, p. 323.

144 Сагата е открита в манускрипт от XIV век. **Fell, Ch.** The Icelandic Saga of Edward the Confessor, 247-58.

138 **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

139 Пак там, 18-39.

140 **Ciggaar, K.** L'Émigration, p. 323.

бързи, като продължителността им рядко надвишавали седмица¹⁴⁵.

По ирония на съдбата днешните румънски историци първи ревизираха мнението на проф. Теодореску, като приеха за възможно етимологията на областта *Домапия* да произлиза от названието на река Дон¹⁴⁶. Напълно вероятно било, според тях, дипломатическата кореспонденция между англосаксите и Унгарското кралство, да се е дължала по-скоро на факта, че това била най-близката католическа държава, отколкото на отношението на англосаксите към григорианските реформи¹⁴⁷.

От друга страна, изворовите данни споменават наличието на нови преселници в митичните *колхидски земи*. Когато изброявали страните устояли на свирепите монголи, францисканските братя посочили четири народа: „индийците, част от аланите, част от китайците и саксите“¹⁴⁸. Едно сведение споменавало саксите, които старателно укрепили градовете си и оказали съпротива дори на мощното татарското нашествие¹⁴⁹. След като татарите нападнали саксонските крепости, те били възпрени от бойните им машини. Стените на крепостите били също здрави (явно каменни) и монголите се

¹⁴⁵ **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

¹⁴⁶ Старото име на р. Дон е река Танаис. Също така, реката е доста отдалечена от Зикхиа.

¹⁴⁷ **Madgearu, A.** Despre "Noua Anglie" de la Marea Neagra (Secolul Al XI-Lea), 137-144.

¹⁴⁸ **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

¹⁴⁹ Пак там.

принудили да ги подкопаят. В крайна сметка усилията им пропаднали и те отегчени напуснали обсадата. Друго интересно свидетелство включвало варягите-секироносци сред армията на кавказкия владетел Давид II, в началото на XII век¹⁵⁰. Като най-вероятно техен отряд участвал в битката при Тбилиси през 1211г.

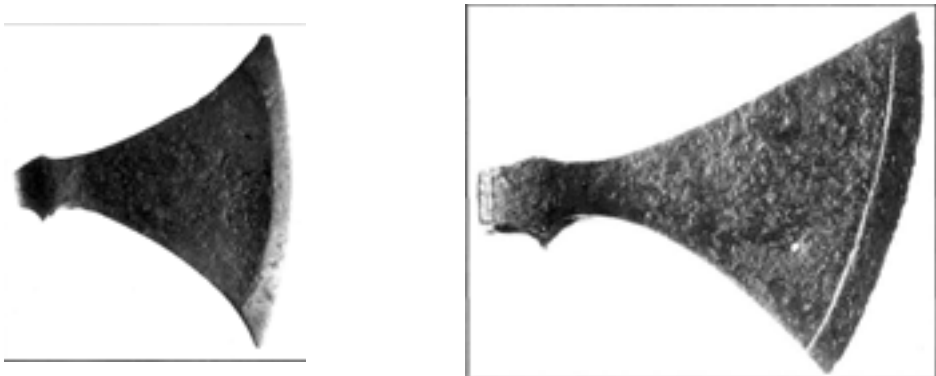
Впрочем, предполагаемото възникване на Нова Англия в Североизточното Черноморие би обяснило и присъствието на английски наемници във варяжката гвардия в Константинопол дори по времето на Палеолозите (1261-1453). То би разкрило, също така, дали последвалото споменаването на *саси*, в тези територии, от Лаоник Халкокондил през XV век било по-късна интерполация¹⁵¹. И най-вече би отговорило на въпроса – накъде поели англосаксите предвождани от ърла Сигурд в далечния XI в.

Най-накрая, бихме могли да обобщим, че границите на англосаксонското поселение на Изток все още са размити и неясни. Откриването им е въпрос, както на бъдещи археологически открития, така и на сериозни картографски и етимологически изследвания. Въпреки това, "легендата" за Нова Англия най-вероятно се осъществила в земите на североизточното понтийско крайбрежие, в непосредствена близост до морето, най-вероятно в границите на реновираната през XI в. византийска провинция Зикхиа¹⁵².

¹⁵⁰ **Юзбашян К.** „Варяги“ и „прония“ в „Повествовании“ Аристакеса Ластивертци. – ВВр. 16, М., 1959, 14-28.

¹⁵¹ **Shepard, J.** Another New England, 18-39.

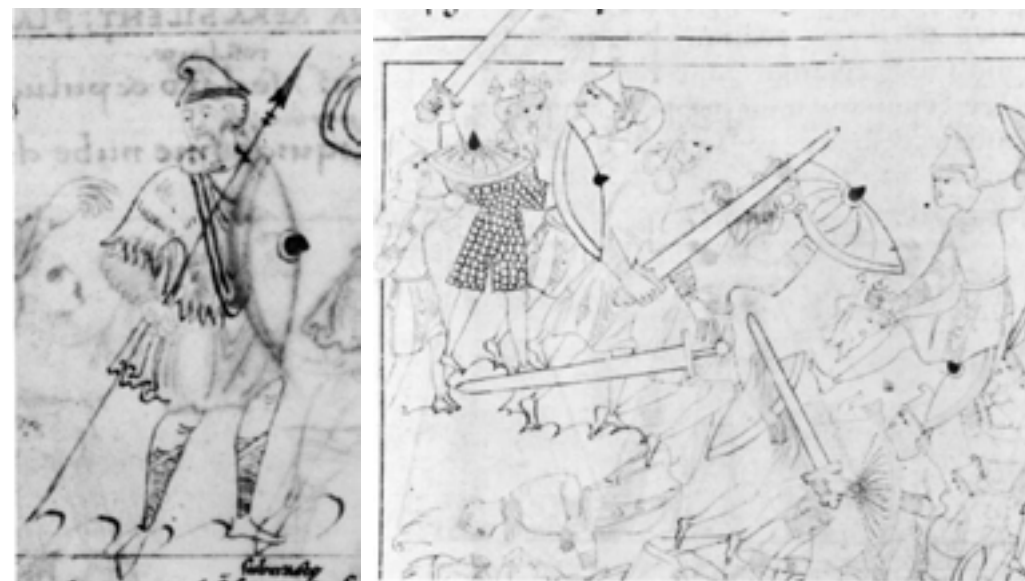
¹⁵² Коего предполага особено критичен подход при

Фиг.10 Бойни бравди от днешните английски земи - XI в.

Фиг.11 Средновековен англосаксонски шлем - XI в.

Фиг.16 Манускрипт изобразяващ англосаксонски войни - XI в.

Фиг. 18 Англосаксонски бойни бравди и копия, открити в близост до Лондонския мост и река Темза - X-XI в.

разпространената, в нашата историческа литература, представа за англосаксонското поселение в Добруджа.

THE "NEW ENGLAND'S" KNOWN AND UNKNOWN BORDERS IN THE MIDDLE AGES

Georgi Dimov

The article is about an eastern colony founded in XI-th c. It was created by Anglo-Saxons refugees leading by their earl *Sigurd*. At the first time these English warriors enrolled in the Byzantine army was sent on the eastern shore of the Black Sea, in order to fight against the heathens (most probable in 1081-1082). They freed the region which became the so-called „Nova Anglia“. Today we find only two existing sources which give an account about the event . The first one is the Latin "*Chronicon Universale Anonymi Laudunensis*". The second is the text known as the "*Saga Játvarðar konungs hins helga*", an Icelandic saga about the life of English king Edward the Confessor (1042–1066). It was compiled in the 14th century, in Iceland, probably using the "*Chronicon Universale Anonymi Laudunensis*" or common ancestor as a source. Beyond this account, the details of the story of Nova Anglia are impossible to verify. But the sources in question are late, and many of the elements are, in the words of one historian - "fantastic".

In our days, many historians have nevertheless embraced the historicity of the colony. Even it is true we do not know where it is situated. Although Jonathan Shephardh as shown in 1974 that the region should be located east of Crimea, Rashvan Theodorescu supposed that the region (called Domapia in the chronicle) could be located

in Dobrudja. Therefore the article present our opinion about that problem based on new research of sources and archaeological evidences of that time.